

ELIHO SLIB

NENÍ NIC SILNĚJŠÍHO
NEŽ POKREVNÍ POUTO

Ronald H. Balson

ELIHO SLIB

ELIHO SLIB

RONALD H. BALSON

Eli's Promise

Text Copyright © 2020 by Ronald H. Balson

Published by arrangement with St. Martin's Publishing Group.

All rights reserved.

Všechna práva vyhrazena.

*Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Lucie Secká, 2022

Cover © Kreativní bojovníci s.r.o., 2022

© DOBROVSKÝ s.r.o., 2022

ISBN 978-80-277-1951-8 (pdf)

*Pro Monicu.
Sliby dodrženy.*

Kdo zlo netrestá, dovoluje, aby bylo pácháno dál.

LEONARDO DA VINCI

DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA měla trvat už jen několik týdnů a německá armáda se stahovala do stále sevřenějších obranných pozic okolo Berlína. Kdysi silně opevněné nacistické koncentrační tábory v odlehlých koutech německého území nyní představovaly pro postupující spojenecké síly snadný cíl. Vrchní velení německé armády si uvědomovalo, že osvobození těchto táborů je na spadnutí, židovských vězňů se ale tvrdošíjně odmítalo vzdát. Konečné řešení židovské otázky hodlalo dovést až do konce. Říšský vůdce SS Heinrich Himmler proto svým jednotkám nařídil, aby Židy z odlehlých táborů přesunuly přímo do Německa.

Před vysídlením každého takového tábora shromáždili příslušníci SS co nejvíce vězňů, které pak hnali směrem k německému vnitrozemí – na tzv. pochody smrti. Desítky tisíc nemocných a podvyživených mužů, žen a dětí se prodíraly ukrutnou zimou do nekonečně vzdálených táborů v Německu. Největší z nich byl tábor Buchenwald.

Dne 8. dubna 1945, někdy kolem poledne, vyslal tajný odboj tábora Buchenwald horečnou zprávu. Poslali ji v morsovice a několikrát ji zopakovali anglicky, německy a rusky.

„Spojencům. Armádě generála Pattona. Tady koncentrační tábor Buchenwald. SOS. Pomoc. Chtějí nás evakuovat. SS nás chce zničit.“

Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. „KT Bu. Vydržte. Spěcháme na pomoc. Štáb třetí armády.“

Jako první dorazila do Buchenwaldu šestá obrněná divize, hrdá na svůj věhlas, spadající pod Pattonovu třetí armádu. Když vojáci prošli hlavní branou do rozsáhlého areálu, zaskočilo je, že vězně nikdo nehlídá. Brzy přišli na to, že skupina příslušníků SS odpochoďovala s vybranými vězni na sever. Ostatní dozorcí vzali nohy na ramena a rozprchli se

po okolních lesích jako krysy, které opouštějí troskotající loď. Tisíce vězňů tak v táboře zůstaly na holičkách – jen s troškou vody a bez čokoliv k snědku. Některým se podařilo najít ošacení. Jiným ne. Někteří se nezmohli na víc než opřít se o zeď, posadit se na zem nebo se položit na dřevěné desky sloužící jako postele. Někteří připomínali pouhé stíny. Samý duch a kostlivec.

Vidina takového lidského strádání nepřestala vojáky s rozepnutými přilbami, napůl rozhalenými polními blúzami a kalhotami přetaženými přes kožené boty pronásledovat až do konce života. A přitom to nebyli žádní slaboši, nýbrž vojáci zocelení válkou. Vylodili se na plážích v Normandii, zajistili předmostí na řece Seině, urazili jedenáct set kilometrů přes Francii a 6. prosince stanuli na německé hranici. Byli to sebevědomí, tvrdí chlapi. Jenže na to, co spatřili, připravení nebyli.

BUCHENWALD, NĚMECKO, 11. DUBNA 1945

DESÁTNÍK REILLY ZTĚŽKA polkl a přiškrceně poznamenal: „Ježíši, kapitáne, ty lidi...“ Zarazil se. Větu dokončit nedokázal.

Čtvrtá četa vstoupila do dřevěné budovy, která byla původně navržena pro osmdesát koní a později přestavěna pro dvanáct set vězňů tísnicích se na pětipatrových dřevěných regálech, kterým se tu říkalo palandy. Bez vytápění, bez vody, bez toalety. Vězni, neschopní samým vyčerpáním vstát, leželi na dřevěných deskách a sledovali vojáky. Snažili se nadzvednout hlavy. Usmívali se a pokyvovali. Mnozí z nich vyjadřovali svůj vděk v jazycích, kterým vojáci nerozuměli.

Muži čtvrté čety byli ostřílení vojáci. V bitvě v Ardenách zvítězili nad německou ofenzívou. Byli to Pattonovi hoši. V rozhodujících bitvách druhé světové války stáli na vítězné straně. Však by vám to sami řekli, kdybyste se zeptali. Ale ve žlutém ovzduší buchenwaldských kasáren, mezi mrtvými a umírajícími se i vojákové mohou podlomit kolena. Mnozí z nich nedokázali udržet oběd v žaludku.

„Tak dobře, chlapi,“ zahlaholil kapitán, „pojďme odsud ty lidi dostat. Williamsi, ti, co můžou chodit, půjdou k vlaku. A vy ostatní, dostaňte nemohoucí na nosítka a pak do sanitky. Pronto!“ Ke svému pobočnickovi tiše dodal: „Nejdříve berte ty nejsilnější. Někteří z těchhle chudáků jsou už hotové chodící mrtvolky. Ti jsou bez šance.“

Ve třetím patře palandy leželi tři muži – z jednoho zbývaly téměř jen kosti, které držela pohromadě tenoučná vrstva kůže. Natáhl ruku a chytil Reillyho za kabát. „Klídek, kámo,“ hlesl Reilly. „Jen klid. Pomůžeme vám, slibuju. Dostaneme vás odsud.“

Muž zakroutil hlavou a sípavým hlasem pronesl slova, kterým Reilly nerozuměl. „Neboj se nic, kamaráde,“

uklidňoval Reilly muže a poplácal ho po kostnaté ruce, která stále ještě pevně třímala Reillyho kabát. „Co nevidět se k tobě dostaneme, slibuju.“

Vězeň sebral všechnu svou zbývající sílu a vyjekl: „Najn, najn!“ Následoval dlouhý proud nesrozumitelných frází; ze zapadlých očí se mu řinuly slzy a celé jeho tělo se třáslou zoufalstvím. „Kapitáne,“ zavolal Reilly, „tenhle chlap se mi asi snaží říct něco důležitýho. Ale nerozumím mu ani slovo, sakra. Myslím, že mluví skopčácky.“

Kapitán mávl na vysokého vojáka na druhém konci budovy. „Steinere, co to ten chlap říká?“

Desátník Steiner k nim přešel a zaposlouchal se do věžňova bědování. Přikývl. „Nemyslím si, že mluví německy, kapitáne. Možná je to jidiš. Zní to podobně. Podle mě říká, že se jmenuje Eli. A že musíme najít Izáka. Jeho syna. Izák je prý v budově pro děti. Prý jich tam je okolo tisíce.“

„Tisíc dětí? A kde, do prdele, jsou? V jaký budově?“

„Povídá, že v osmém bloku.“

Kapitán si stoupl do dveří a rozhlédl se po obrovském areálu. „Jak mám vědět, kde ta osmička je, hergot. Neukáže nám ji?“

„Podle mě se ani nepostaví.“

Kapitán přikývl a už už se měl na odchodu, když vtom Eli znovu spustil. Steiner tlumočil.

„Říká, že nás tam vezme, kapitáne. Jen potřebuje trochu pomoci.“

Kapitán vzdychl. „Nevím, jak moc mu můžeme pomoci. Vždyt je sotva naživu.“

„Izáku, Izáku!“ halekal muž. „Majn zun.“

Reilly pohlédl na Eliho, a když spatřil zoufalství v jeho tváři, řekl: „Kapitáne, já ho zvednu. Je dobrej. Musí najít svýho syna. Já s ním půjdu. Klidně ho i ponesu, jestli to bude nutný. Dovede nás za Izákem a k těm ostatním dětem.“

Eli význam Reillyho slov pochopil a na tváři se mu rozhostil úsměv. Reilly ho zvedl z palandy a přitom si všiml, že Eli neváží víc než velká polní. Pomohl mu na nohy. Paži

mu obtočil kolem zad, podepřel ho pod ramenem a společně se pomalu vydali k východu. Vtom Reilly náhle zastavil. „Ježíši, vždyť on nemá boty. Na nohou má jenom nějaký hadry. Nenarazil tu někdo na nějaký boty?“

Eli pohlédl na své nohy a mávl rukou. „Najn, najn, najn.“ Energicky ukázal na dveře. „Izák,“ naléhal. „Der kinder.“ Kapitán přikývl. „Dobře, Reilly, vezměte ho ven. Najděte ta děcka.“ Desátník si rozepnul kabát, hodil ho Elimu přes ramena a vyvedl ho ze dveří.

Ostatní příslušníci věhlasné šesté divize se sbíhali u osmého bloku a začali tam obstarávat děti. Od úplně maličkých až po ty větší. Některým nebylo víc než šest. Ve snaze zorganizovat jejich transport některé z dětí rozřadili do skupin. Eli mezi těmi stovkami dětských tváří přejížděl očima z jedné na druhou. Jeho obavy byly téměř hmatatelné. Jakou měl šanci, že svého syna najde? Bylo jich tam tolik! Náhle celý zkoprněl. „Izáku, Izáku!“ vykřikl a kulhavým krokem vyrazil vpřed. Z davu se vyřítíl tak deseti- možná jedenáctiletý chlapec. „Papá! Papá!“ Eli padl na kolena a chlapec mu vběhl do náruče. Při pohledu na ně se Reillymu, ostřílenému vojákovi, zalily oči slzami.

„Eli, Izáku, pojďte,“ vybídl je Reilly a sklonil se k nim. „Musíme vás dostat pryč z tohoto studeného zabláceného tábora. A taky se na vás musí podívat nějaký doktor.“

Reilly si posunkem vyžádal nosítka a dva zdravotníci obratem zareagovali. Jeden z nich Izáka poplácal po hlavě a řekl mu: „Ty se přidej k ostatním dětem, prcku. O tátu se postaráme.“ Izák ale svého otce odmítal opustit.

Reilly položil zdravotníkovi ruku na rameno. „Martine, kolik z těchhle dětí ještě nějaké rodiče má? Nemůžeme tomu klukovi zase sebrat tátu. Pro jednou se nic nestane. Uděláme výjimku.“

Martin si vzal Reillyho stranou a zašeptal: „Jeho táta je na tom blbě. Asi to nepřežije. Jako spousta z nich.“

„O důvod víc, proč mu po boku nechat jeho kluka,“ odpověděl na to Reilly.

Zdravotník pokrčil rameny a pomohl Elimu na nosítka. Eli pohlédl na Reillyho a skrze své rozpraskané rty chraplavým šepotem zachrčel: „A dank, a šejnem dank.“ Oba zdravotníci nesli Eliho s Izákem v závěsu směrem k řadě nákladních vozů se švýcarskými poznávacími značkami a bílými plachtami, na nichž byly natištěné červené kříže. Reilly se pousmál a vrátil se ke svému mužstvu.

Dne 7. KVĚTNA 1945 VE 2:41 střeoevropského času seděl generálplukovník Alfred Jodl ve škole z červených cihel na dřevěné židli a měl svým podpisem stvrdit dvoustránkový dokument. Na chvíli se zarazil, zvedl oči a pomalu přes stůl podal dokument generálu Walteru „Beetle“ Smithovi, náčelníkovi štábu generála Eisenhowera. Onen dokument s názvem *Akt vojenské kapitulace* zněl následovně: „My, níže podepsaní, jednající z pověření německého vrchního velení, vzdáváme tímto bezpodmínečně vrchnímu veliteli spojeneckých expedičních sil a současně sovětskému vrchnímu velení všechny ozbrojené síly na pevnině, na moři i ve vzduchu, které jsou dnešním dnem pod německou kontrolou.“ Do kolonky podpisu napsal jednoduše „Jodl“.

Válka v Evropě skončila. Ačkoliv vězni z koncentračních táborů získali svobodu, stejně jako ti z Buchenwaldu zůstávali i nadále ztraceni na různých místech neznámého prostředí. Spojenecké síly, předvídajíc tento vývoj, založily organizaci s názvem *Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu* (UNRRA), která měla pomáhat vysídleným obětem války s bydlením, jídlem, oblečením, léky a základními potřebami. Iniciativa to byla převážně americká. Volala po vybudování táborů a sídlišť v Německu, Itálii a Rakousku.

Valná většina Židů osvobozených z nacistických vězení a koncentračních táborů hledala pomoc u armády Spojených států a tíhla k táborům pro vysídlené osoby v americké zóně. Jedním z největších amerických táborů byl Föhrenwald čili Borový les a nacházel se v zalesněném podhůří Bavorska.

TÁBOR PRO VYSÍDLENÉ OSOBY FÖHRENWALD
AMERICKÁ ZÓNA, ČERVEN 1946

DVEŘE MALÉHO DŘEVĚNÉHO domku na Florida Street se rozletěly a do místnosti se vřítel dvanáctiletý klučina s hnědými kadeřemi. Byl hubený jako tyčka, ale překypoval energií. „Papá, hádej!“ halekal.

Eli se usmál. „Copak se děje, Izáku?“

„Dneska nás ve škole pan učitel Abrams učil psát a po vyučování mě a Joshe požádal, jestli bychom mu zítra odpoledne nepomohli s roznáškou jeho novin.“

„Myslíš táborové noviny? *Bamidbar*?“

„Jo, *Bamidbar*. Snad nám jako minule zaplatí čokoládou.“

Eli se zasmál a poplácal chlapce po hlavě. „Čokoládou... Ty můj obchodníčku. S panem učitelem Abramsem jít smíš, ale nesněž všechnu čokoládu naráz a pak hned domů. Máš totiž ještě domácí úkoly, nezapomněls?“

Izák si povzdychl. „Vím, vím.“

„A co tvoje nová paní učitelka? Je hodná?“

„Asi jo. Říkala, že je z Izraele. Umí hebrejsky a jidiš. A taky samozřejmě anglicky. Hodiny s ní nejsou vůbec lehké.“

„Jidiš přece rozumíš, no ne?“

„To jo, ale anglicky a hebrejsky moc ne. Tyhle řeči mi přijdou zvláštní, ale paní Kleinová tvrdí, že mi jdou. Anglická písmena se hodně podobají těm polským, takže psaní pro mě není žádná věda. Dokonce umím i nějaká hebrejská. Jde mi to líp než ostatním dětem. Někteří spolužáci neumí vůbec číst ani psát. Do školy nikdy nechodili. Hlavně ti, co se schovávali.“

Eli svého syna hrdě objal. Tolik toho zakusil, ale vrátit se zpět do normálního života se mu dařilo celkem bez problémů. „Dobrá, pomoz zítra panu Abramsovi s novinami, ale pak hnedka domů. Namažu ti chleba. Budu mít schůzi s táborovou komisí, takže se vrátím až pozdě.“

„Ale i když se vrátíš hodně pozdě, stejně mě přijdeš zachumlat, vid’?“

„To víš, že ano.“

SCHŮZE TÁBOROVÉ KOMISE se konala v aule na Roosevelt Street. Toho večera byla na programu problematika nedostačujících ubytovacích kapacit. Schůzí se účastnili tábortoví správci, zástupce UNRRA a pár angažovaných rezidentů. Možnost vyjádřit své rozhořčení tu byla vždy a vždy se také strhla bouřlivá debata. Tentokrát se mluvilo o několika novinkách, a ačkoliv žádná z nich nebyla nijak zvlášť konejšivá, jedna otřásla Elim až do morku kostí.

Ředitel tábora Bernard Schwartz, statný muž z východního Polska, přiměl úderem kladívka osazenstvo ke klidu. „Dobrá, tak se všichni zklidníme. Dnes večer máme na programu hodně důležitých věcí. Přejděme rovnou k otázce bydlení. Harry?“

Postavil se vysoký štíhlý muž s chomáči bílých vlasů a svazkem papírů v ruce. Zatřásl jím tak, aby to všichni viděli. „V současnosti nás tu je pět tisíc šest set, a i když jsme přestavěli komerční prostory, abychom získali ubytovací jednotky navíc, kapacitu tábora stále překračujeme o dva tisíce osob. Všem je vám známo, že původně byla tato vesnička postavena pro dělníky továrny I. G. Farben, a těch bylo dva a půl tisíce. V některých rodinách se v jednom pokoji tísní pět lidí na dvoupatrových palandách. Výstavba nových ubytovacích jednotek je naprosto neodkladná.“

Delegát za UNRRA zakroutil hlavou. „Je mi líto, Harry, ale expanzi v plánu nemáme. Föhrenwald má být řešení pouze dočasné – má poskytnout přístřeší do té doby, než si lidé najdou trvalé bydlení.“

Harry se ale rozhodit nenechal. „Vzkažte USA, Kanadě a Británii, ať nám vydají víza – ve Föhrenwaldu pak už nezbude ani noha. Než se tak ale stane, budeme potřebovat stavební materiál. Nemůžeme dopustit, aby tu lidé neměli kam složit hlavu. Ubytovací kapacity je třeba rozšířit. Vím, že zkušenosti s vedením stavebních projektů má tady Eli Rosen, dodat materiál ale musí UNRRA.“

„Přetlumočím tuto záležitost svým nadřízeným. Ale už teď vím, co mi na to řeknou: rozpočet UNRRA na výstavbu

měst v Německu nestačí. A k tomu dodají, že nárůst populace tábora je mnohem razantnější, než se čekalo. Řeknou mi, že porodnost se vymkla kontrole," pronesl vážným hlasem delegát.

„Ale no tak, Martine.“

„Má pravdu," zaznělo zezadu. „Měsíčně se nám v nemocnici narodí šest až devět dětí. V současné době je tady v táboře gravidních dvě stě žen. Populace tu roste závratným tempem. Vystavět nové bydlení je nezbytné.“

„Nevyhnutelné," přidal se Bernard. „Naši lidé se dočkali osvobození a touží po jediném: vrátit život zpět do normálních kolejí. Hledají si partnery, budují vztahy, uzavírají sňatky – užívají si přesně to, co jim v koncentračních táborech bylo upíráno. A vést normální život znamená mít děti. Všichni bychom si měli uvědomit, že děti jsou pro znovunalezení naší osobní i kolektivní identity zásadní. Já souhlasím s Harrym. Ubytovací kapacity je třeba rozšířit.“

Martin zakroutil hlavou. „Podívejte se, já UNRRA jen zastupuju. Neudávám její rozpočet ani politiku. Požádám o to, ale musím vám říct jednu smutnou pravdu: na rezidenční expanzi v současnosti prostředky nejsou. Záměrem je tábor vylidnit a pomoci lidem, aby si našli své místo.“

„Bez víza se emigrovat nedá, Martine. Vzkaž Trumanovi, ať víza udílí častěji," uchechtl se Harry.

Na druhém konci místnosti se o zeď opíral podsaditý muž s hranatou čelistí a rozčepýřenými černými vlasy. Dýchal ztěžka nosem, a když promluvil, místností se roznesl hluboký chraplavý hlas. „Chtěl bych něco říct," zavřel. Všechny hlavy v aule se otočily jeho směrem. „Zaslechl jsem nějaké zvěsti, Bernarde. Nepěkné zvěsti. Víza se teď prý dají koupit.“

„Koupit?“

„Na černém trhu.“

„Vážně, Danieli? Víza kam? Pravá, nebo padělaná?“

„Podle toho, co jsem slyšel, tak jsou pravá. Do USA. Jeden chlápek vám výměnou za peníze nebo šperky dodá pravá

víza do Ameriky. Zaplatíte mu jeho cenu a celou tu frontu migrantů rázem přeskočíte.“

Místností zašveholily přidušené komentáře.

„Co je to za člověka?“ dožadoval se odpovědi Bernard.

Daniel zakroutil hlavou. „Osobně ho neznám. Proslýchá se, že je vysoký, má krátké černé vlasy a pěkně se oblíká. Říká se mu Max.“

Elimu spadla čelist. Z tváře se mu vytratila barva. „To není možné! Ten je přece mrtvý.“

Daniel zakroutil hlavou. „Tenhle mrtvý rozhodně není. Frau Helsteinová ho zná. To ona mi o něm řekla.“

„No, tím se to možná vysvětluje,“ uvažoval Bernard. „Ta ženská je pěkná drbna, co ráda roznáší bláznivé klepy. Bude to jenom nějaká povídačka.“

„To si, Bernarde, nemyslím,“ zaznělo z úst jiného muže. „Já slyšel to samé. Od Šmuela. Když vysolíš dost peněz, a že jich teda nechce málo, dostaneš americké vízum. Dokonce ti sežene i převaděče.“

Daniel dopáleně zachraplal. „Je to všechno pravda, Bernarde. A není to vůbec dobré. Podvodníky nemá nikdo rád. Lidi mají vztek. Nechtějí, aby je ve frontě předběhl nějaký šejdík. Mohlo by to podkopat stabilitu naší obce.“

Eli cítil, jak se mu vaří krev v žilách. „Co vám ještě Frau Helsteinová o tom Maxovi řekla?“

Daniel pomalu zakroutil hlavou. „Říkala, že je arogantní. Prý má v Americe silné konexe, a buďto se obchod vede podle jeho gusta, anebo vůbec. Proč říkáš, že to není možné nebo že je mrtvý? Ty toho Maxe znáš?“

Eli našpulil rty a přikývl. „Možná. Jednoho takového muže jsem znal v Lublinu – vysoký, černé vlasy, drahé oblečení, arogantní. A jmenoval se Maxmilián. Ale ten určitě nepřežil.“

„A jak se jmenoval dál?“

„Maxmilián Poleski. Ten by se svým křiváctvím vyrovnal všem zlodějům světa. Byl to bezcharakterní vydřiduch. Brzy nato, co začala okupace Lublinu, se sčuchnul s nacisty

a vetřel se jim do přízně. Dokázal rychle dodat lahev nejkvalitnější brandy, zaplatit účet v hogofogo kavárně nebo sehnat velicímu důstojníkovi SS mladou nevinnou dívku. Číhal jako predátor, až si k němu přijdou pro pomoc bezbranní lidé. Když jste potřebovali jídlo, sehnal ho. Když jste potřebovali bydlení, přesunout z ghetta A do ghetta B, když jste se potřebovali někam schovat nebo dostat výjimku, Maxmilián vám s radostí vyšel vstříc. Zadarmo to ale nebylo. Byl obchodním příležitostí vždy nakloněn – typický kupec války.“

„A to všechno mu během okupace procházelo?“ zeptal se Bernard.

„No jistě. Měl kancelář v hlavním sídle nacistů. Ale nakonec podfouknul špatné lidi. Byl jsem přesvědčený, že ho nacisti zabili.“

„Ty jsi u toho byl?“

„Ne. Ale když jsem ho viděl naposledy, zdálo se, že to má spočítané.“

„Pak možná mrtvý není,“ uvažoval Daniel. „Anebo tenhle Max bude nakonec někdo úplně jiný.“

Eli cítil, jak se mu napjaly svaly. „Pokud je Maxmilián naživu, musím si s ním vyřídit svoje účty. Bude se zodpovídat za to, co provedl mé rodině, a hezky mi všechno poví. Pokud Maxmilián stále chodí po tomhle světě, tak se dočká dne zúčtování. To svatosvatě přísahám!“

Bernard si zamyšleně hladil vousy. „Dělá mi to vrásky. Už jsme se popasovali s řezníky a cigaretami na černém trhu, ale nelegální prodej pravých amerických viz? To je pro mě novinka. Pokud o tom muži zjistíte něco víc, dejte mi vědět.“

KDYŽ BYLA SCHŮZE rozpuštěna a lidé se vytráceli ven, vzal si doktor Weisman stranou Bernarda, Eliho a Daniela. „Co vám teď řeknu, považujte, prosím, za důvěrné. Nechci nikoho poplašit, ale symptomy už mají další dva lidi.“

Eli a Daniel nechápali. „Jaké symptomy?“

Bernard to pochopil. Ve tváři měl znepokojený výraz. „Jste si jistý?“

Lékař přikývl. „Dali jsme je do karantény, ale pravděpodobnost nákazy je vysoká.“

„O čem to mluvíte?“ zeptal se Eli.

Lékař vzdychl. „Tuberkulóza.“

Danielovi ztuhly svaly v obličeji. „Bílý mor.“

„Jde to léčit?“ zeptal se Eli. „Máme na to nějaké léky?“

Lékař zakroutil hlavou. „Ve Föhrenwaldu ne, ani v Evropě. V Americe na Mayo klinice probíhají právě testy nového léku, ale je stále experimentální a k dostání není. My nemoc léčíme sulfonamidy, dostatkem klidu a tekutin. Někteří se z toho dostanou sami, ale takových je pramálo. Navrhují vydat letáky, které budou obyvatele varovat před virem podobným chřipce, a poradíme jim, aby se všichni pečlivě myli, vyhýbali se osobám, které kašlou a sípají, a aby takové lidi okamžitě nahlásili v táborové nemocnici.“

Bernard střízlivým tónem pronesl: „Dokud si nebudeme jistí, radši se slovem ‚tuberkulóza‘ neohánějme. Nechceme tím přece vyvolat paniku.“

Cestou domů se Eli v myšlenkách ubíral zpět do Lublinu – k Maxmiliánovi Poleskému. A také k 1. září. Ke dni, kdy svět zachvátily plameny.

ČTYŘI

LUBLIN, POLSKO, 1. ZÁŘÍ 1939

PÁR HODIN PŘED ROZEDNĚNÍM se 1. září 1939 přes Baltské moře směrem na jih ke svobodnému městu Danzig tiše plavila německá bitevní loď *Schleswig-Holstein*. Ve 4:45 střeoevropského času začala ze svých robustních děl pálit na maličký polský přístav Westerplatte – vypukla druhá světová válka. Ve stejnou chvíli překračovalo polskou hranici dvašedesát německých divizí s třinácti sty letadly Luftwaffe v zádech. Do Polska vtrhlo milion německých vojáků, na severu z Pruska a na jihu ze Slovenska. První bombové nálety zasáhly Varšavu v 6:00. Polské letectvo, náletem naprosto zaskočené, bylo rozmetáno v řádu několika hodin.

V polském městě Lublinu nedaleko Grodzké brány visela nad vstupem do cihelny ručně malovaná cedule: ROSEN A SYNOVÉ, STAVEBNÍ A KONSTRUKČNÍ MATERIÁL. Slunce hřálo, nebe bylo bez mráčku a dle předpovědi mělo počasí vydržet celý den. Bouřkové mraky ze západu nikdo nepředpovídal. Eli byl na dvoře hluboce zabrán do vyřizování objednávky. Z rádia sice sotvakdy zazněla jakákoliv slova útěchy – zněly z něj jen výhrůžky, přísliby a pak zase další výhrůžky z úst Adolfa Hitlera –, Eli ale neměl žádný důvod si myslet, že zrovna toho dne by se mělo něco změnit. To proto se tak vylekal, když z kanceláře vyběhl Jákob Rosen a zakřičel: „Eli, Eli, je válka!“

Eli složil na paletu várku cihel, otočil se a z obočí si setřel pot. Měl pomalu metr devadesát, byl urostlý, opálený a ve skvělé kondici. Jeho žebrovaný svršek nesl stopy ranní práce – prach a pot. „O čem to mluvíš?“ Pohlédl nechápavě na blížícího se otce.

„Německo. Hitler. Vyhlásili Polsku válku. Slyšel jsem to v rádiu. Přes hranice k nám proudí tanky a letadla! Ostřelují Danzig.“

„Táto,“ řekl Eli. „Jen klid. Koukni se na nebe, co tam vidíš?“

„Nic, ale...“

„Přesně. Hitlerovi jde o svobodné město Danzig. To není žádné tajemství. Hlásá to už celé měsíce. Fňuká, že jsou Němci ve Východním Prusku odstříhnutí od své matičky země. Takže Hitler obsadí Danzig, ale pak Británii a Francii řekne, že už toho víc nechce, a uzavře se prozatímní mír.“

„Kdepak, synku, to se mylíš. Tady nejsme v Československu ani v Rakousku. Sem Hitler jenom nenapochoduje, tady na nás bude z nebe shazovat bomby. V rádiu říkali, že přes západní hranici k nám táhnou hromady vojsk a tanků.“

„Tak to se od rádia ani nehnu a bedlivě vyslechnu, co se bude dít. Teď mám ale plné ruce práce s hromadou cihel a cementu, kterou musím dodat na stavbu u Brány.“

KDYŽ SE ELI VRÁTIL DOMŮ, zrovna zapadalo slunce. Ačkoliv byl jeho den fyzicky náročný a ačkoliv ho trápily novinky ze světa politiky, vždycky mu zvedlo náladu, když přišel domů a do náruče mu vběhl syn, když spatřil svou sladkou ženu Ester se zástěrou kolem pasu, jak vychází z kuchyně s úsměvem na tváři a s něčím malým k večeři v ruce. Přesel k ní, aby ji objal, ale než to stačil udělat, zvedla Ester prst, políbila ho na tvář a řekla: „Než mě sevřeš ve svém proslulém medvědím objetí, tak se radši osprchuj. Máš na košili snad půlku cihelny.“ Eli se uchechtl, vydal se do koupelny, ale pak se otočil a zeptal se: „Slyšelas zprávy, Essie?“

„To o těch Němcích?“ řekla. „Na klinice se o ničem jiném nemluví. Co to podle tebe znamená tady pro nás v Lublinu? Přijde válka i sem? Měli bychom si dělat starosti?“

Eli pokrčil rameny. „Otec si je dělá. Zaslechl to v rádiu a je z toho celý rozrušený. Já si ale myslím, že jde jenom o politický manévř, jak anektovat polský koridor, podobně jako to provedli s německou populací v sudetských horách. Hitler dorazí po zuby ozbrojený do Danzigu, svět mu přenechá polský koridor a pak bude mír. Stejně jako v Rakousku a Československu.“

Ester svraštila obočí. „Eli, ty země jsou teď pod německou okupací. Tam je sotva mír.“

Eli zakroutil hlavou. „Bude okupovat Danzig. Nic jiného nechce. K čemu by mu bylo Polsko?“

„To na získání toho koridoru potřebuje milion vojsk a tanků? V rádiu říkali, že do koridoru proudí německá vojska ze severu, ale i z jihu přes Slezsko a Slovensko. To musí na Polsko shazovat bomby? Mně přijde, že se tu jedná o mnohem víc než jen o politiku.“

„Ale ne. To pochybuju. Hitler je jenom nabubřelý chvástal. Na všechno jde silou. Co chce, to dostane. Vždycky. Ale pak dá pokoj. Rosenovi s tím stejně nic nenadělají. Takže si můžeme dát v klidu večeři.“

Usmála se. „Máme hovězí s nudlemi.“

Když se Eli vrátil ze sprchy, Esteřin úsměv byl ten tam. Oblékala si svou nemocniční uniformu. „Němci bombardují Varšavu,“ oznámila mu zděšeně. „Slyšela jsem to z varšavského rádia. A letadla jsou i nad Lodží. Tahle města jsou od polského koridoru pěkně daleko. V rádiu říkali, že polská armáda míří na západ a že Británie a Francie byly požádány o vojenskou pomoc. Jdu do nemocnice. Ředitel chce, abychom přišli úplně všichni. Řekneme si, jak třídít raněné podle závažnosti jejich stavu pro případ, že válka dorazí i do Lublinu.“

„Nemůžeš odejít, Essie. Musíš dnes v noci zůstat s Izákem. Volal mi Louis, že se v Chachmej koná mimořádná schůze. Budou tam snad všichni vrchní představitelé města. Musím tam jít.“

„Tak to ho budeš muset vzít s sebou.“

„Ester, je mu šest let.“

Ester si dala ruce v bok. „Do nemocnice Izáka vzít nemůžu a nechat ho tady samotného taky ne. Takže, táto, synka bereš s sebou.“

ELI KRÁČEL SPOLEČNĚ s Izákem směrem k pětiposchodové kamenné budově pískové barvy. Ješiva Chachmej Lublin,

nejvýznamnější centrum pro studium Tóry na světě, které se rozprostíralo po celé jedné lublinské čtvrti, mělo nejrozsáhlejší sbírku biblických spisů na světě. Nad osmi sloupy u vstupu čněl půlměsíc. Na dveřích se vyjímal stará hebrejská písmena. Když Eli s Izákem dorazili, dovnitř už proudily zástupy mužů.

„Proč se tomu říká Chachmej, papá?“

Elimu se Izákova zvědavost tuze líbila. „To je jméno naší ješivy. Ješiva Chachmej. Škola moudrých mužů.“

„Budu sem taky někdy chodit?“

„Možná. Musí ti být aspoň čtrnáct let, ale hlavně si musíš zapamatovat čtyři sta stran z Talmudu. Berou jen ty nejlepší studenty z celého světa. Učitelé jsou tu hodně vybíraví.“

„Ty jsi sem chodil, papá?“

Eli se zasmál. „Ne, chlapče. Táta Bibli úplně pilně nestudoval.“

„Zato ale umíš stavět, vid?“

Eli synka objal. „Je to tak – vždyť to víš! Tuhle ješivu postavili Rosen a synové. Základní kámen položil před patnácti lety v roce 1924 tvůj děda. Stavěla se šest let, a když bylo roku 1930 hotovo, získal za ni děda cenu. Vstupní halu pojmenovali po něm. Teď je to nejvýznamnější budova v Lublinu, a proto se dnes všichni scházíme právě tady.“

Áron Horowitz vystoupil na pódium a zahájil diskusi. „Sešli jsme se tu dnes pod mračny nejtemnějšími. Polsko okupují nacisti. Všichni víme, co se stalo našim židovským bratrům a sestrám, když nacisti vtrhli do Vídně a Prahy. Pokud dorazí i do Lublinu, nelze čekat nic jiného.“

„Árone, nacisti Polsko neokupují,“ odmítal jeho slova jeden muž. „Poslali sem sice vojska a bomby, ale možná je to jen přehlídka síly, aby si tím zajistili Danzig a koridor.“

„Hloupost!“ zakřičel jiný muž zezadu. „Bombardují Varšavu, Lodž i Poznaň. Slyšel jsem to v rádiu. Pouhých dvě stě kilometrů od nás se po cestách prohání pancéřované tanky. Do Varšavy mohou dorazit už za týden. A do Lublinu taky.“

Několik lidí souhlasně zamručelo.

„Rabíne, co si počneme?“

Rabín zdvihl prst. „Cesty na východ a sever jsou stále otevřené. Seberte rodiny a odejděte, já to jako zbabělost nebo poštilost vnímat nebudu. Litva, Lotyšsko, Ukrajina. Najděte si místo v nějaké obci daleko odsud.“

„A co ruská armáda? Ta je s Hitlerem spolčená.“

„To je pravda a domníváme se, že Sověti si myslí na východní Polsko, ale pokud vím, do Pobaltí jsou cesty stále otevřené. Pro ty, kteří se rozhodnou zůstat zde v Lublinu, naší domovině, musíme něco vymyslet. Musíme se zde v Chachmej pravidelně scházet. Tato budova nechtě je naším informačním střediskem. Nevíme, co nás tu v budoucnosti čeká, a možná, dá-li Bůh, sem nacisti ani nikdy nedorazí. Připravit se ale musíme na nejhorší.“

LUBLIN, POLSKO, 8. ZÁŘÍ 1939
Týden po začátku německé invaze

DO 6. ZÁŘÍ SE U LODŽE stihly spojit dvě válečné divize wehrmachtu a rozdělit Polsko vedví. O dva dny později zahlnala tanková divize polskou armádu do pěti izolovaných oblastí Pomořanska, Poznaně, Lodže, Krakova a Karpat. Dne 7. září německá letadla ostřelovala Varšavu a naprosto ji zdecimovala. Dne 8. září přišla válka i do Lublinu. A město na ni nebylo připravené.

„Eli, nechod' dneska do práce,“ naléhala Ester, když vstávala z postele. „Zůstaň doma. Mám o nás strach. Mám strach o Izáka. Varšavské rádio přestalo vysílat. Přes Polsko pochodují Němci a podle mě nebude dlouho trvat, než se dostanou i do Lublinu. Británie a Francie vyhlásily minulý týden Německu válku. A co na to Hitler? Toho to nezastavilo ani nezpomalilo. Co když začnou shazovat bomby i na nás? Eli, měli bychom poslechnout rabína a z Lublinu odejít. Odejít z Polska. Teď. Dneska.“

„Rabín neříkal, ať odejdeme úplně všichni. Jenom se o té možnosti zmínil. Spolu s ostatními předáky města tu zůstává. Což znamená, že já taky, Essie. Jsem radní a neměl bych svoje lidi opouštět. Musím zůstat a naše milované město chránit.“

„Naše město nemůže ochránit ani polská armáda. Jak by to mohl zvládnout rabín s párem Židů?“

„Nemyslel jsem to tak, že se hnedka chopíme pušek. V obci máme čtyřicet tisíc Židů. Naše rada je musí zastupovat a konejšit během téhle neklidné doby.“

„Nacisti proti nám vedou nenávistnou kampaň. Copak jsi neslyšel, jak dopadli našinci ve Vídni? Jak nás mučí a zneužívají v Německu? Rabín má pravdu. V Polsku se dá jen sotva čekat něco jiného. Měli bychom odejít.“

„A kam bychom šli, Essie? Kam chceš jít? Na východ? Ty věříš Sovětům? Ti Židy taky rádi nemají. Na Ukrajině to bude zrovna tak hrozné jako tady.“

„Pak bychom možná měli odjet na venkov. Najít si chatičku někde na farmě nebo v lesích – tam na nás nepřítel nedosáhne. V nějaké vesničce, která je pro okupanty moc malinká. Nech si to projít hlavou, Eli.“

Eli si vzdychl. „Dobře, nechám. Promluvíme si o tom, až se večer vrátím. Teď ale musím do cihelny. Pořád tu máme náš obchod a zrovna jsme rozjeli velký projekt. Budu se snažit přijít brzo. Slibuju.“

NEJDŘÍVE BYL SLYŠET rámus. Elimu se z něj rozdrnčely kosti po celém těle, jako když udeří do rezonanční ladičky. Hukot, bzukot a burácení se blížily ze západu a silou, s níž lomcovaly zemí, by se vyrovnaly zemětřesení. Eli stál s železnou palicí v ruce a díval se přes dvůr. Na západním horizontu se zvedala černá mračna, nepochybně kouř z dýmovnic. Nejprve byl vidět jenom zdáří, ale neustále se přibližoval. Bzučící bombardéry kroužily na nebi jako roj vážek. Eli upustil náradí, vběhl do kanceláře a rozkřičel se: „Všichni domů! Honem za rodinou. Lublin je pod útokem!“

S příchodem odpoledne se z výšin nebe nad lublinskou hlavní třídou – Krakovským předměstím – za kvílení rvoucího uší vynořily jednomotorové bombardéry typu štuka. Nejvýznamnější katolickou katedrálu města společně s několika bytovými domy rozmetaly na kusy. Štuky se jako obrovské vosy řítily střemhlav dolů, pak zas nahoru a tak pořád dokola, znovu a znovu uštěďřovaly svým obětem bodavé rány.

Eli doběhl domů, rozrazil dveře a zavolal na Ester. Nepoznal ale, jestli ho slyšela ani jestli mu odpověděla, neboť z ohlušujícího rámusu mu zvonilo v uších. Konečně Ester s Izákem našel – krčili se k sobě ve sklepě vedle kotle na uhlí.

„Essie, celou tu dobu jsi měla pravdu. Měl jsem tě poslechnout. Měli jsme utéct z města.“

„Teď není čas říkat si co by kdyby,“ odmítla jeho omluvu, „musíme myslet na to, co nás čeká.“

V Eliho hlase zaznívala panika. „Já nevím, Essie. Vůbec nevím, co dělat.“ Objal svou ženu i syna a přitiskl je k sobě. „Ať už přijde cokoliv, budeme tomu čelit společně. To je jediná jistota, kterou máme.“

„Až nás přestanou bombardovat, pokusím se dostat do nemocnice,“ prohlásila.

„Jak poznáme, že je po všem?“ zeptal se Izák.

„Všechno kolem se přestane třást.“

O DESET DNÍ POZDĚJI vjely do silně poničeného Lublinu nacistické tanky a nákladáky se stovkami pochodujících vojáků v těsném závěsu. Pět set Židů žijících na lublinské hlavní třídě dostalo deset minut na to, aby pobrali vše, co unesou, a přestěhovali se do nejhudší židovské čtvrti. Krakovské předměstí bylo přejmenováno na Reichsstrasse a rychle se z něj stala hlavní nacistická tepna. Slavné Litevské náměstí bylo překřtěno na Adolf Hitler Platz.

*LUBLIN, POLSKO, 25. ZÁŘÍ 1939**Týden po začátku okupace Lublinu*

„VEZMI IZÁKA S SEBOU i dneska, prosím,“ žádala Ester. „Nevíme, kdy a jestli vůbec se školy znovu otevřou. Synagogy mají stále zabedněná okna. Na klinice se staráme o stovky lidí. A každý den přicházejí další. Někteří z vojáků, kteří bojovali na předměstí Lublinu, sice zajetí unikli, ale bez zranění nevyvázli. Včera jsem ošetřila čtyři takové. Vyprávěli mi naprosté hrůzy. Byli úplně bez sebe.“

„Já Izího vezmu,“ řekl Eli. „Jemu je to jedno. Posadí se v kanceláři a bude si kreslit nebo číst. Máme toho teď v práci hodně, valí se na nás zakázky. Některé katolické kostely mají poničené konstrukce a chtějí po nás, abychom to všechno opravili.“

Ester si oblékala kabát. „Drž se od nacistů dál. Včera jsem viděla, jak vytáhli na ulici nějaké náhodné lidi a nutili je uklízet sutiny. Někteří z nich už byli v pokročilém věku a nemohoucí, ale to nácky nijak netrápilo. Nutili je sbírat velké kusy betonu a cihly holýma rukama a jenom se na to dívali a smáli se. A kdo hned neuposlechl, toho zbili. Chovají se k nám jako k psům, Eli.“

„Otec říkal, že rabují židovské obchody. Do Birnbaumova zlatnictví si to nakráčeli náckové a všechno mu zabavili. A prý že když rabovali kloboučnictví Clare Herschové a ona si to nechtěla nechat líbit, vzali ji pažbou.“

„Včera byla na klinice,“ řekla Ester. „Ošetřovala jsem jí podlitiny. Podle mě by rada měla vědět, že nám rabují obchody, a podat kvůli tomu stížnost nějakému Němci, který to tu teď řídí. Taky bys jim měl říct, že je tu spousta vysídlených rodin, pro které už v židovské čtvrti nezbývají byty. Jsou nuceni hledat útočiště v podchodech a pod různými přístřešky. Měli by v radě dát dohromady seznam

volných bytů. Až dneska půjdeš do Chachmej, tak jim to vyříd.“

Eli se usmál. „Ty jsi rozená radní.“

V CIHELNĚ BYL RUCH a shon, když tam Eli s Izákem dorazili. Jákob kvůli obrovské poptávce najal pár lidí na výpomoc. „Bombardují nám město, rozmetají polovinu zástavby, ale opravit to musíme my,“ postěžoval si Jákob. „Musel jsem najmout šest chlapů navíc. Jindy bychom za tolik práce byli rádi, ale zákazníci nám teď nemají čím zaplatit. V těchhle dnech není čas na to hrát si na charitu, ale co naplat.“

V poledne do kanceláře vběhl rabín, celý zpcený a zadýchaný. „Zabrali ješivu,“ oznámil jim roztřeseným hlasem. „Nacisti jsou stejní prachšproští barbaři jako Hunové, jenom v nažehlených uniformách. Napochodovali dovnitř a všechny nás vyhodili ven. Já jsem protestoval, řekl jsem jim, že to nejde, ale jenom se mi vysmáli, Jákobe. Popadli mě dva *mamzeři*, vyvedli ven z Chachmej a hodili na trávu. ‚Už ti to tu nepatří, velebníčku. Teď je to tady *Juden verboten*.‘ Takže má vstup zakázán každý krom oprávněného německého personálu. Snažil jsem se mu vysvětlit, že Chachmej je posvátné místo, že je to naše škola, naše knihovna, že v ní máme knihy a dokumenty nevyčíslitelné hodnoty proslulé po celém světě.“

„A co on na to?“

Rabín pokrčil rameny. „Nic. Neposlouchal mě. Prostě všechny vykázal a řekl, že už nám ta budova nepatří. Prosil jsem ho, aby s knihami a dokumenty zacházeli opatrně, že jsou cenné a nenahraditelné. Některé jsou staré i stovky let. Navrhl jsem mu, že zorganizujeme skupinu a přijdeme knihovnu sbalit.“

„A na to řekl co?“

„Nic. Neodpověděl. Jako bych byl vzduch.“

KDYŽ SLUNCE ZAPADLO, Jákob zavřel cihelnu a Eli s Izákem vyrazili domů. Když zašli za roh, uslyšeli halas a řev

přicházející směrem od Chachmej. Všude kolem nich začali pobíhat lidé a křičeli: „Zachraňte ješivu!“ Eli zvedl Izáka do náruče a utíkal společně s davem. Když doběhl k ješivě, náhle zastavil. Cestu jim zatarasila neproniknutelná řada vojáků s přilbami na hlavě. Za tímto lidským zátarasem bylo vidět vojáky vycházející z budovy s náručemi plnými knih a dokumentů, které venku na ulici házeli na jednu velkou hromadu.

„Naše spisy! Naše dějiny!“ bědoval dav, ale šik vojáků se nehnul ani o píd'. Když měla hromada asi metr a půl, přišel na řadu benzín, sirka, plameny a vzhůru k nebi vzplála vatra. „Plameny pekelné!“ hořekovali přítomní. Eli popadl Izáka a zakryl mu oči, snažil se svého syna uchránit před výjevem, jenž by ho mohl strašit až do konce života. Přitiskl si Izáka těsně k hrudi a vyrazil domů.

Vatra planula ještě několik hodin a Lublinem se nesl lidský nářek. Německá vojenská kapela dostala od velení rozkaz, aby si stoupla před ješivu a nářek přehlušila pochodovou hudbou. Němečtí vojáci nakonec vynesli z ješivy i svitky Tóry a vhodili je do plamenů. Několik Lubliňanů se snažilo posvátné svitky zachránit, ale byli odehnáni jako otravné mouchy.

Interiér ješivy Chachmej byl té noci zničen do posledního hřebíčku a zbaven veškeré náboženské významnosti. Dalšího rána byla budova prohlášena hlavním sídlem německé pořádkové policie.

LUBLIN, POLSKO, 25. ŘÍJNA 1939

Pátý týden nacistické okupace

„ELI,“ ZAVOLAL JÁKOB. „Pojď, prosím tě, do kanceláře.“

S deskami v ruce a tužkou za uchem vešel Eli ze dvora cihelny do kanceláře.

„Ano, tati?“

„Zase se tu zastavil rabín. Němci prý od židovské obce v Lublinu požadují příspěvek ve výši tři sta tisíc zlotých.“

„Příspěvek? A na co?“

„Podle rabína tím Němcům zaplatíme za to, že mají v Lublinu armádu.“

„To je šílené.“

„Jdi si stěžovat Hitlerovi. Určitě se tvou stížností bude důkladně zabývat.“

„A co to znamená pro nás?“

„Rabín chce od cihelny dvacet tisíc. Říkal, že máme pořád dost práce, že vyděláváme, a tak můžeme platit.“

„Ten má ale *chuce*, drzoun jedna drzá! Polovinu oprav provádíme zadarmo. My z okupace rozhodně nijak neprofitujeme.“

„To je jedno, přispět musíme. A ještě něco. Slyšel jsem, že zítra a pozítří budou nacisti provádět sčítání obyvatel. Budou chtít, aby se u nacistického velení zaregistrovali všichni Židi.“

„K čemu to bude?“

„Jsou to prostě dobyvatelé a podmanili si nás.“

„A jak ses o tom dozvěděl?“

„Od Maxmiliána. Dneska se tu stavil a řekl mi to.“

„Maxmilián Poleski? Jak ten může vůbec něco vědět? Je to jenom obyčejný obchodníček, který prodává naše zásoby místním katolíkům, za což mu mimochodem platíme dost tučnou provizi. Jak ten by mohl vědět něco o tom, co mají nacisti v plánu?“

Jákob zdvihl obočí. „Prostě to ví. Vždyť víš, jak se vždycky dokáže vlichotit vlivným lidem, jak se povýšeně prochází po městě v tom svém fajnovém obleku a slamáku. Teď se vetřel do přízně nacistům. Povídal, že nacisti mu platí za to, aby evidoval Židy.“

„On udává židovské rodiny Němcům? Ta zmije! Před šesti lety se k tobě připlazil s tím svým štramáckým slamákem v ruce a prosil tě o práci. Svěřil jsi mu církevní zakázky. A teď se k nám otočí zády? Říká nacistům, kdo je z židovské rodiny a koho mají zatknout?“

„Zatknout ne, jenom označit. Chtějí vědět, kdo je a kdo není Žid. Zády se k nám sice neotočil, ale s nacisty určitě spolupracuje. Přišel mě varovat. Povídal, že dobrovolně se musí přihlásit všichni Židi.“

„Ale k čemu to bude?“

„To Maxmilián neví. Nebo to nechce říct. Ale pokud se lidi nepřihlásí, nezůstane to bez následků.“

„Je to krysa, táto. Vykašli se na něj. Zakazníky po něm převezme Louis.“

„Už jsem nad tím přemýšlel, ale rozhodl jsem se, že nic měnit nebudu. Maxmilián se o zakázky katolické církve pořád stará a v téhle těžké době se hodí každý drobák. Tvůj bratr kontakty u katolíků nemá. A krom toho je spíš učitel než obchodník. Jen ať dál plní svoje povinnosti v ješivě.“

„V jaké ješivě? Žádná ješiva už není. Teď je to nacistická policejní stanice a vězení.“

„Louis studuje se staršími ve sklepě synagogy, co ji znovu otevřeli. Je to teď provizorní ješiva. Taky ho zvolili do *Judenrat*. Nacisti chtěli, abychom založili židovskou radu, která by jednala v našem zastoupení.“

„*Judenrat*? Vždyť jednu židovskou radu už máme.“

„Teď je to *Judenrat*. Protože předsedou rady naší obce byl Henryk Bekker, stal se i předsedou *Judenrat*. Louis je jeden ze členů. Buď hrdý aspoň na tohle. Proto na nějaké obchody nemá Louis vůbec čas. Bez Maxmiliána se neobejdeme, práce se na nás jen valí.“

„Ale tati, jak můžeme spolupracovat s člověkem, který je s nácky jedna ruka? Dneska jim říká, kdo je a kdo není Žid. Co bude dělat zítra? Je úplně stejný jako oni. Nacisti po celém městě zabírají židovské domovy i podniky. Chytají Židy a posílají je kdo ví kam.“

Jakob zvedl ukazováček. „Právě proto bychom neměli zpřerhat naše pouta s Maxmiliánem. Nějak se mu podařilo se s tou nacistickou havětí promísit. Nevím sice jak, ale dokázal to. Máme v něm vlastně takového špeha.“

„Co ti ten frajírek ještě napovídal?“

„No, není žádným tajemstvím, že nacisti zabírají židovské podniky. Prý mu platí za to, aby řekl, které podniky zabrat. Ale mně nasliboval, že nám ani cihelně nic nehrozí.“

„Svině prolhaná.“

Otec položil Elimu ruku na rameno. „Jsme ve válce, hochu, a nesmíme ztrácet hlavu. Je třeba chránit rodinu. Sice jsme Maxmiliána znávali už v době, kdy nebyl nic víc než načančaný pouliční příživník, ale teď si ho nacisti oblíbili. A přesto se na nás nevykašlal. Dneska mi tady v cihelně slíbil, že se postará o to, aby nám cihelnu nezabrali, a že nad naší rodinou bude držet ochrannou ruku.“

„Ty mu věříš?“

„Věřím, že se o to pokusí – záleží na tom, jak moc mu to pohladí ego nebo naplní kapsu. Jako náš obchodní zástupce si přijde na pěkné peníze.“

„Můžeš se na něj spolehnout?“

„Ne. Ale ví, jak přijít ke kšeftu, a je zasvěcený do informací, o kterých ostatní nemají ani páru. Minulý týden přijel do Lublinu vlak s rodinami z Čech a Moravy. Podle Maxmiliána sem míří Židi i z jiných provincií. Zaslechl, že nacisti mají v plánu obrovskou rezervaci, do které se vejde až pět set tisíc Židů.“

„Pět set tisíc?! V Lublinu je nás jen zhruba desetina. A kde ji chtějí postavit?“

„V Nisku.“

Eli zrudl ve tváři. „Vždyt tam je bažina, táto.“

Jákob přikývl. „Jo. Podle Maxmiliána tam ale Židi z Lublinu nepřijdou – jen ti odjinud. Myslí si, že nacisti všechny Židy zaevidují a pak nás – Lubliňany – nechají žít v židovské čtvrti.“

„Já mu nevěřím, tati. Zabírají v naší čtvrti domovy i podniky. Bornsteinovým dali na vystěhování pouhý týden. Proč by měli nechat na pokoji zrovna Rosenovy?“

„Protože se za nás Maxmilián přimluví.“

„Ale za jakou cenu?“

„To uvidíme.“

„DNESKA VYHNALI na ulici Cohenovy,“ povzdychla si Ester, zatímco míchala na sporáku guláš. Eli viděl, že má nervy jak špagáty. Dělal prudké pohyby a svaly měla napjaté.

„A kam šli?“ zeptal se Eli a uždíbl si kousek teplé *chaly*.

„Leah mi říkala, že si pronajali maličký byt v židovské čtvrti. Tam si hledá byty většina rodin bez domova. Dokonce se pronajímají i průčelí obchodů. Začíná to všem až nezdravě přerůstat přes hlavu. Cohenovi dostali od nacistů jenom tři hodiny na to, aby si sbalili své věci. Tři hodiny, Eli! Leah mi zavolala na kliniku. Byla úplně bez sebe. ‚Co asi tak můžu za tři hodiny stihnout sbalit?‘ naříkala. Honem jsem k nim přišla na pomoc. Chuděra. Měla tolik pěkných serepetiček, ale sbalit šlo jen to nejnnutnější – oblečení, boty, peřiny, hrnce a pánvičky, Mikalovy knihy a pár talířů. Zabalily jsme ty věci do prostěradel a příkrývek, abychom je mohly převézt na kárce jako nějakí podomní obchodníci. Všechny ty krásné serepetičky, Eli – vždyť víš, jak to doma měla hezké –, všechno to musela nechat těm špinavým náckům. Úplně jí to zlomilo srdce. Proč, Eli? Copak už nemají úctu vůbec k nikomu? Jak by se jim líbilo, kdyby někdo něco takového provedl třeba jejich matce?“

„Jak říkal otec – prostě si nás podrobili.“

„A další na řadě jsme my? Kdy nakráčí sem a dají nám ultimátum?“ Ester se rozplakala. „Kdy nám seberou domov?“

A všechny moje cennosti, věci po mamince? Všechno, čím jsem se pro tebe a Izího snažila vytvořit příjemný domov?“ Rukávem si otřela slzy.

„Essie, nakonec je to všechno jenom majetek. Pouhé věci. Nejsi to ani ty, ani já, ani Izí. I když mají velkou cenu, jsou to pořád jen krámy. Maxmilián slíbil, že nás bude před nacisty chránit. Ať už svému slibu dostojí, nebo ne, hlavní je neustále držet při sobě. Vždycky budeme mít jeden druhého. Já, ty a Izí. Jestli se budeme muset přestěhovat do nějakého malého bytu, tak se prostě přestěhujeme a vytěžíme z toho to nejlepší. Dříve či později se tahle bouře přezene a život se vrátí do starých kolejí. Společně to všechno zvládneme. Neztrácej naději.“

Ester přikývla. Objala Eliho a pevně ho stiskla v náručí. „Já se snažím a naději jsem ještě neztratila. Maxmiliánovi tak úplně nevěřím, ale aspoň pořád žijeme u nás doma a ty jsi ještě nepřišel o obchod. Máš pravdu. Možná že je to jen dočasné. Ať už ta bouřka bude jakkoliv silná, ty můj den vždycky prozáříš sluncem.“

„Tak tak. To je moje holka. S naší láskou přestojíme jakoukoliv bouři. Na to nezapomínej.“

Políbila ho a zachumlala se mu do náruče. „Ty a já – navždycky,“ zašeptala.